

Nils Mortensen:

Introduktion

Hermed bringes en række artikler om det fælles brede tema: fagbevægelse. Politica har tidligere bragt artikler om fagbevægelsen, i 5. årg. nr. 1, Eliteforskning med Robert Michels teori om oligarkiets jernlov i arbejderklassens organisationer, og i 6. årgang nr. 2, Arbejdsmarkedsforhold om faglig organisering i udkantsområder (Sydvestjylland) og om strejketeorier.

Michels teori har længe været i centrum for studiet af faglige organisationer inden for sociologien og politologien. Ilja Wechseldmanns bog Klassekamp Kontrol er på mange måder en kombination af denne teori med nyere marxistisk fagforeningsteori. I nærværende nummer kritiserer Henning Jørgensen dette forsøg, og han skitserer kort nogle udgangspunkter for fagforeningsstudier: Kortfattet sagt må det teoretiske udgangspunkt være en forståelse af fagforeninger som organisationer til eliminering af konkurrence blandt lønarbejdere indbyrdes og teorier om kapitalens konjunkturbevægelser, kombineret med konkrete, historiske analyser. I et svar anfægter Ilja Wechseldmann ikke så meget disse betragtninger som Henning Jørgensens forståelse af Klassekamp Kontrol.

Grænser og muligheder for fagforeningsaktion af Perry Anderson er en snart 10 år gammel artikel fra det engelske New Left Review. Artiklen er skrevet i 1967, hvor der i Storbritannien forberedtes en lovgivning om fagforeninger, der skulle institutionalisere fagbevægelsen i et arbejdsretsligt mønster, der minder om det skandinaviske. Artiklen er aktuel, fordi den kan ses som et indlæg i den standende debat om fagforeningers muligheder som klassekamporganisationer. Generelt er det artiklens påstand, at fagforeninger er organisationer for salg af arbejdskraft, at de dermed i deres kravformulering er bundet til det kapitalistiske samfund, men at den - i første omgang - begrænsede, økonomiske kravformulering kan sætte en videre politisk kamp på dagsordenen, en kamp hvor dog rent faglige aktionsformer (strejker, fabriksbesættelser, generalstrejke o.s.v.) hurtigt viser sig utilstrækkelige. Artiklen, som altså hviler på den klassiske leninistiske fagforeningsopfattelse, har sin styrke som

politisk manifest. Den er skrevet før den nyere udvikling inden for den akademiske marxisme, og er således præget af en tendens til at opfatte modsætningen kapital/lønarbejde på den ene side som et simpelt magtforhold, på den anden side som en "national-økonomisk" konflikt om fordeling af det økonomiske overskud i løn og profit.

Denne mangel opvejes af et klart blik for fagbevægelsens politiske muligheder, som man savner i den nyere akademiske marxisme, hvor fagforeninger ofte gøres til ligefrem en del af statsapparatet (Althusser) eller bestemmes som objektivt nødvendige for kapitalen (Redaktionskollektiv Gewerkschaften). Perry Andersons artikel er endvidere brændende aktuel i den nuværende politisk-økonomiske situation vinteren 1976/77 med sine rammende formuleringer om forholdet mellem fagbevægelse og socialdemokrati (Labour) og om økonomiske krav uimiddelbare politiske karakter.

John Thue Tobiasens artikel Omkring analysen af arbejderklassens organisering, som har karakter af et meget kompakt skrevet arbejdsrapport, falder i to dele: I 1. del forsøges det ud fra Marx' kritik af den politiske økonomi at bestemme arbejderklassens "interaktionsformer" og roller indbyrdes og i forhold til kapitalistklassen. Disse interaktionsformer og roller bestemmes som spaltet i tre forhold: Arbejdsforholdet (lønarbejderne som umiddelbare producenter), og adskilt her fra konsumentforholdet (det individuelle forbrug), og endelig resocialiserings- eller socialforholdet (arbejderne som midlertidigt eller permanent usælgelig arbejdskraft). Der knyttes an til sondringen hos Marx mellem på den ene side samfundsborger, hvilket i artiklen bestemmes som placeringen i kapitalens umiddelbare reproduktionssystem, og på den anden side statsborger. Det pointeres, at analysen alene vedrører arbejderklassen som samfundsborgere, hvorved hele spørgsmålet om arbejderklassens politiske organisering defineres ud af analysen. Tyngdepunktet i 1. del er et omfattende analyseskema for de roller og interaktionsformer, arbejderklassen indgår i. 2. del af artiklen, hvor analyseskemaet tjener som generel ramme, er en analyse af den tidlige danske arbejderklassens organisering i fagforeninger, brugsforeninger, og producentforeninger samt de tidlige arbejdskampe. Her behandles et spørgsmål,

som har optaget forskningen meget, nemlig om fagforeninger især udvikles under økonomiens recessioner eller især under højkonjunkturer. Der påvises en sammenhæng mellem fagforeningsdannelse og arbejdskonflikter, og en sammenhæng mellem på den ene side højkonjunkturer og på den anden side fagforeningsdannelse og arbejdskonflikter.

Artiklen kan ses som et argument for at analysere fagbevægelsens udvikling i relation til kapitalens akkumulationsbevægelser, men den illustrerer samtidig problemerne i en sådan tilgang: Spørgsmålet om et lands (her Danmarks) konkrete branche-, kapital- og klassestruktur og i tilknytning hertil spørgsmålet om klassernes politiske organisering og statsmagtens indgreb over for fagbevægelsen udelades. Det er således symptomatisk, at situationen i 1918-20, hvor arbejdskampe får klassekampkarakter, og hvor kraftige brydninger inden for den faglige bevægelse finder sted, nærmest må udelades af analysen, fordi det ikke tilfredsstillende kan analyseres ud fra en akkumulationsbetragtning.

Krise og faglig bevægelse i Danmark 1975-76 af Nils Mortensen er et forsøg på at pejle sig ind på vigtige aktuelle tendenser i dansk fagbevægelse. I flere henseender er det artiklens påstand, at krisen har aktualiseret problemer, der generelt knytter sig til fagforeningsdannelse, f.eks. det forhold, at fagforeningsdannelse på den ene side har den funktion at mindske konkurrencen blandt lønarbejdere indbyrdes, men at der heri på den anden side ligger en tendens til monopolisering af arbejde for bestemte fag. Krisens indflydelse på fagbevægelsen ses i lyset af generelle udviklingstendenser såsom den tekniske udviklingsforandring af kvalifikationsstrukturen, centraliseringstendenserne og den faglige kamps internationalisering. Artiklens hovedtese er, at krisen har forstærket de fagpolitiske modsætninger i fagbevægelsen.

Artiklen om Stat og fagbevægelse i Tunesien af Ib Møller Pedersen er en beskrivende gennemgang af forholdet mellem det socialistisk prægede, nationale enhedsparti i Tunesien og den tunesiske fagbevægelse. Artiklen kan dels læses som en orientering om fagbevægelsesforhold i Den tredje Verden, men dels - og først og fremmest i nærværende sammenhæng - udgør den et tankevækkende sammenligningsobjekt til de betragtninger, andre artikler har om

fagbevægelse og partier af socialdemokratisk type. Sammenligningen synes at pege mod en historisk generalisation: Politiske partier med socialistiske intensioner, som er statsbærende i en kapitalistisk domineret samfundsstruktur, kommer under økonomiske kriser i et modsætningsforhold til fagbevægelsen.

Temanummerets artikler har vidt forskellige udgangspunkter, men de tenderer alle til eksplicit eller implicit at fokusere på en bestemt problemstilling, nemlig omkring det springende punkt, hvor den faglige bevægelse ikke længere bare er en økonomisk beskyttelsesorganisation, men hvor de faglige og økonomiske krav - uden i sig selv at ændre karakter - bliver politiske krav, og hvor arbejdskamp er ved at blive klassekamp.